

Kängsepä Kaija märgotas olokõrrast riigin

Kae lk 2

Massinidõ putitaja Värniku Alar Ähijärvelt

Kae lk 3

Miä saa sis, ku anda oppa-jidõ kätte nitrovärvipurk

Kae lk 4

9 771406 922005

OTSARI MIKU / TARTU 2024 PILT

Kultuuripäällina aastaga vallahõikaminõ. Tarto üten Lõunõ-Eestiga om Euruupa 2024. aastaga kultuuripäällin. Mikandi kultuuripäällina tegemise kandva juhtmõtõ «Ellojäämise kunsti». Kultuuripäällina alostust kuulutõdas mitmõn paigan, kuu edimädsel poolõl peeti pito Valgan ja Villändin. 19. vahtsõaastakuul oll' vallategemise pido Võro keskplatsi pääl, kon asti üles Suviste Uku, ansambli Angus ja saami DJ iDJa. Tarton tulõ suurõmb aastaga vallategemine 26. vahtsõaastakuu pääväl. Aasta vallahõikaminõ lõpõtõdas 27. vahtsõaastakuul Põlvan, kon astus üles rahvamuusik Hainsoo Meelika.

UL

Põlva maakunna kultuuripärlis kuulõtõdi Rüttele Janno

Kultuurkapitali Põlva maakunna ekspertgrupp kuuluf 2023. aastaga maakunna kultuuripärlis Lutsu tiatri vidäjä Rüttele Janno (pildi pääl). Tiitlisaaaja esi arvas, et vast sai tä korgõ tunnustusõ tuuperäst, et suvit-sit vabaõhutükke kõrraldav Lutsu tiatri om tegotsõnu jo 10 aastakka.

UL

Tulõ Võro maakunna kuulõ kuuntüüpäiv

30. vahtsõaastakuul tulõ Navi seldsimajan Võro maakunna kuulõ kuuntüüpäiv, kon otsitas võimaluisi, kuis perimüsoppusõlõ inämb vunki mano anda. Mõtõ sääne päiv kõrralda tekkü ütël seltskunnal sügüse luumõtalossõl «Vunki mano!», päämidses takasttoukajas huul võrokõisi ja setodõ kultuuri alalõjäämise peräst. «Võro maakunnan om kats kimmäst kultuuriruumi. Tahas, et nii ka jääs, a tõtõ om, et nuuri tiidmise umast kultuurist omma kehvakese. Tuuperäst tulõ perimüst ja hindätiidmist inämb kuulõ opikavva klapita.» ütël kuuntüüpäivä iistvõtja Valgu Meel Võromaa arõnduskeskust. Parhilla om perimüsoppus kukki võrd õnnõ üte kolmandigu Võro maakunna kuulõ opikavan, a võissi, esiki piässi olõma kõigin koolõn.

Valgu Meele sõnnu perrä omgi kuuntüüpäivä üts tsiht koolõlõ perimüsoppusõ kõrraldamisõs julgust mano anda. Parhilla om seo jaos paras aig, selle et iin saís opikavvu vahtsõstegemine. Ütenkuun

loodõtas muu hulgan vällä märki, kuis perimüsoppust koolõn kõrralda. Kuuntüüpäiväl näütäse Võro ja Seto instituut ka opimatõrjaalõ. «Meil om hüvvi opimatõrjaalõ,» kinnüf Valgu Meel. Vaia om õnnõ, et kooli kah neo üles lõvväs.

Võro- ja Setomaa kuulõ esindäjä saava kuuntüüpäiväl tutvusta ja vaihta ka ummi häid kogõmuisi umakultuuri oppamisõst. Päävä külälise – filmimeistre Hints Anna, keelemiis Pargi Indrek ja saarlanõ Kanemägi Kadri – toova vaimopuhahust välästuult. Hints Anna kõnõlõs, määndse parõmbusõ and kimmäs hindätiidmine lajan ilman. Paigaga kõüdetüt hindätiidmist seletäs uma mättä otsast valla ka Pargi Indrek. Kanemägi Kadri tulõ Võromaalõ kogõmuisiga, mille om tälle andnu saarlusõ kursusõ kõrraldaminõ Saarõmaa gümnaasiumin. Hüvvi mõttit Võromaa- ja Setomaa-näoliidsi kuulõ kujondamisõs avitasõ otsi ka noorõ esi.

KABUNA KAILE

Vällä om antu kats plaaditäüt rahvalaulõ Võromaal

UL

Eesti Kirjandusmuusõumi rahvaluulõ arhiivil om vällä tulnu CD-kogomik «Võromaa rahvalaule. Karula, Rõuge, Kanepi, Rāpina ja Vastseliina kihelkond». Kogomigu om kokko säädnü folklorist Rüttil Ingrid ja katõ plaadi päält saa kullõlda rahvalaulõ, midä laulõti Võromaal 20. aastasa alostusõn.

Välläandõn om valik aastil 1961–1982 üles võetuist rahvalaulõst, miä olli Vana Võromaal 20. aastasa edimäidsil kümnil inemiisi lauluvaran. Plaati pääl om kokko 86 laulu, esitäjit om 27. Hulgan om nii Võromaal ku ka muialt peri laulõ.

Katõ plaadi mano käü ka kõrralik tekstivihk, kon omma laulõ päälkirä ja esitäjä, pikemb saatõsõna, laulõ sisututvustusõ ja muu teedüs. Plaadivihust saa lukõ, et laulõ ülesvõtmisõ aigu vannu regilaulõ viil mäletedi, a nuu es olõ inämb egäpäävatsen tarvitusõn. Tuuperäst oll' näid võimalik üles võtta õnnõ sooloesitüsen. Näüte vanõmbist laulõst omma siski olõman, kuulda saa muu hulgan sannasõnnu ja päävä välläloitsmist. Plaadi päält lõüd ka vannu rahvalaulõ vahtsõmpi variantsõ, miä olli muutunu tsõõrimängulaulõs.

Viil om kogomigun vahtsõmpa, päämidselt lõppriimilist seltskunnalaulu, miä oll' sugulaisi ja sõpru tsõõrin viil 20. aastasa töõsõl poolõl peris elläv. Vahtsõmbat lauluvarra saadi ka trükütüist laulikist, suuliidsi laulõ teksti muutu ja

Võromaa rahvalaule

Karula, Rõuge, Kanepi, Rāpina ja Vastseliina kihelkond

Traditional Songs from Võromaa: Karula, Rõuge, Kanepi, Rāpina and Vastseliina Parishes

Koostanud / Compiled by INGRID RÜÜTEL

Helisalvestusi Eesti Rahvaluule Arhiivist
Recordings from the Estonian Folklore Archives | 17

SAARE KRISTA KAASÕKUJONDUS. KUJONDUSÕN OM TARVITÕDU OHAKA VALDURI ÕLIMAALI «VÕROMAA MAASTIK» AASTAGAST 1982.

Kogomigu kokkosäädjä Rüttil Ingrid ja Suurõ Munamäe tornivaht Tagametsa Eduard 1977. aastagal. →

näid kohendõdi paikliidsi viise pääle. Levinü oll' ka mitmõ helü pääle laulminõ ja laulminõ pille, innekõkkõ kandlõ saatõga.

Kogomigu toimõndaja om Orasõ Janika. Hellü käändse Tammõ Jaan, välläandõ kujond Saare Krista.

Välläannõt saa osta kirjandusmuusõumi veebipoodist pood. kirmus.ee.

JALLAI MARDI PILT EESTI KIRÄNDUSMUUSÕUMI RAHVALUULE ARHIIVI PILDIKOGOST.

tüüst. Noidõ man putumi kokko perimüse süvembä poolõga – perimüsegä läbi tollõ kandjido. Ku trehväs, et võta üles mõnt väega vanna laulu, miä om elänü rahva meelenpidämissen läbi aastasatu, sis om säänesama tunnõ, nigu voi olla arheoloogil, kiä om avastanu mõnõ esierälidse arheoloogilidsõ lõüdmise. A folkloristi käävä aoga üten. Piämi silmän muutuisi, midä aig om toonu. Õkva ilmunu plaadikogomik andki läbikaehusõ laulõst, miä omma olnu Võromaal elävälä käügün 20. aastasa edimäidsil aastakümnil. Innekõkkõ valisi paiklikkõ murdõkeelsit laulõ, a esinõdedü om valik ka noist laulõst, miä omma siä muialt kandunu.

Kõik laulu omma üles võetu ehtsän olokõrran esitäjide koton. Ülesvõttin voi kuulda vanaimä üsän istva latsõ hellü, pini haukmist moro pääl ja muud, miä käü loomuligu keskunna mano. Pallõdõst laulõst valigu tegemise man tull' rehkendä ülesvõttõ kvaliteeti, niisama esitüse kvaliteeti. Näütüses ütskõrd lauli ütenkuun kats naist, mõlõmba kinäste, a esi registriin! Nä olli säänsen huun, et es ihna näid sekä. A plaadi pääle neo ülesvõttõ kahos es passi. Ülepää tsuas Võromaal silmä seo, et alalõ oll' püsünü perrin ja väikuin seltskundõn kuunlaulminõ. Tihtipääle laulõti vahtsõmpi laulõ katõ-kolmõ helü pääle, popp oll' ka laulminõ pille, esieränis

kandlõ saatmisõ perrä. Kandlõga saatsõ ummi laulõ ka kuulsa Suurõ Munamäe vaht Eduard Tagamets.

Edimäds Võromaa rahvalaulõ lindistüse tei uma Rõugõst peri vanaesält ja vanaimält. Esieränis rikka ja kirivä lauluvaraga oll' Salme Pärj Vahtsõliina kihlkunnast Savioja küläst. Tä mälet vana-peräliidsi žanrõ, nigu loitsu ja luudusõhelle perrätegemine. Ka tiidse tä ballaadõ, tsõõrimängu- ja tandsulaulõ, paiklikkõ nal'alaulõ ja muud. Kristjan Torop pand' timä käest kirja ka vannu tandsõ. Kõisõmpi laulõ katõ-kolmõ helü pääle, popp oll' ka laulminõ pille, esieränis hää mälestüse.»

M Ä R G O T U S

*Kultuur om kõgõ parõmb sõariist, miä avitas riiki kaitsa.
Võrokõsõ omma umma kultuuri kõgõ hoita mõistnu.*

Olokõrrast riigin

KÄNGSEPÄ KAIJA,

luulõtaja, nuurtalonik,
Villändi kultuuriakadeemiä rahvusliku ehituse tudõng

saatõjuhi saiva saatõ iist veidemb ku katskümmed eurot ja teivä tüüd missioonitundõst. Argument oll, et taa raadio om mõtõld noorilõ, a ti, kullõja, olõ-i jo inämb noorõ. Ja poliitiga nuuri ei huvida, mille muidõ kattõ ka populaarnõ arvamisadõ «Olukorrast riigis». Nä olõssi võinu lihtsälõ muuta Raadio 2 tunnuslausõt: «R2 – vana ja vaba!» ja mitte kiäki ei olõssi esiki är pahanu.

Kirsis tordi pääl või pitä ETV päätoimõndaja Oru Urmasõ otsust mitte laskõ eet-

rihe perämäst ossa Kinotiatri õdagudsõ vüündi nafa- ja satiirisaadõt, selle et taa es ollõv nalakas, a õnnõ salvav. Ma arva, et tuu om kah salvav, ku ERR ei kannada inämb hindä arvõlt nalla. A peräkõrd olõki-i tan inämb minkagi pääl naarda, tulõ hoobis küssü: «Kuis meil taa sõnavabadusõga no periselst riigin luu ommava?» Tollõn saatõjaon olõs olu võrokiilne lõik, midä mi ei saa ilmangi nätä.

Huulmada tuust, et väikeisi maakuulõ kinni pandas, jakku

ei iks rahha põhikooli- ja gümnaasiumioppajidõ palga nõstmisõs. Ku mõnõ ao iist võisõ oppaja lihtsälõ olla oppaja, sis täämbä piät tä olõma ka sotsiaaltütõtjää, sekretär ja päält tuud juuskma võiki digimaailmaga, et kumb võit umalõ kätte opilasõ tähelepandmisõ. Esiki ku oppaja hindälõ palganõsõmisõ vällä streikvää, ei tii tuu veidembäs näide üleearvo suurt kuurmust ja läbipalamist. Asi om haridussüsteimi disainin: kullõlda tulnu iks oppajit, kiä tüütäse egä päiv opilaisiga, mitte märgõtama käske vällä ülevästpuult allapoolõ.

Andsák om tuu kah, et abivalmidust ja lahkõolõmist sunnitas riigi puult pääl olokõrran, ku pallo perre vaivalts ots otsaga kokko tulõva. Vee-mi eelektri hinna börsi pääl, massami eelektri iist inämb ku kunagi inne ja vaihõpäl istumi päivi talvidsõ pümme käen. Nõstami tulumassu ja panõmi auto massu ala. Tuud olokõrran, kon om olu üts kriis tõõsõ perrä. Kõgõpäält oll tävveline koroonavaakum, õkva otsa tull Ukraina-Vinne sõa suurõsminek. Perä-mä-ne pand meid kõik aig elämä sõahirmun. Minkagiperäst ei panõ NATO vihmavari kah pallosit periselst kimmüst tundma, esiki mitte president Ilvese Toomas-Hendrikut, ku lukõ Eesti Ekspressist (26.12.2023) Moora Eriku timäga tett intervjuud. Kuigi tä säälsaman lõüd, et hoobis massõ nõstminõ avitanu meil parõmbahe kõgõ seo hirmuga toimõ tulla.

A mullõ paistus hoobis, et kultuur om kõgõ parõmb sõariist, miä avitas riiki kaitsa. Ja võrokõsõ mõistva tuud hoita. Omma kõgõ mõistnu.

Kultuuririkkusõ aastak

Ütest külest om mul väega hää miil, et timahavadsõ aastaga teemas kuulutõdi kultuuririkkus. Tõsõst külest tüküs väiku hirm kah pääl, et midä tuu kultuuririkkusõ all periselst mõtõldas ja tetä plaanitas. Silmi ette tulõva kirivide rõividõga indiaanlasi mängvää tegeläse, sulõ pään...

Tan omgi kotus, kon tulõ selgele läbi mõtõlda, misasi kultuuririkkus iks periselst om. Väega kerge om segi aia rikust ja kirivüst. Kirivüs om kah kinä asi, a tuu ei piä egä kõrd rikkust tähendämä. Ku mõtlõ Võromaa kultuuririkkusõ pääl, tulõ mullõ miilde Jaigi Juhani jutt «Pombi ja esivane-mate kuld». Tuu jutt kõnõlõs õkva tuustsamast rikkusõ otsmisõst ja lõpõs arvosaamisõga, et tähtsä vaimovarandus om tuu, miä om tan maal kõik aig olõman olu. Ei midägi esierälist, läükvää, a hoobis egäpäävääne ja sisseharinu eloviis.

Kultuuririkkusõ aastak lätt kõrda sis, ku tegijä saava arvo, et mi kandi jaos om kõgõ tähtsämb kultuuririkkus mi uma-kultuur. Uma kiil, uma kombõ. Tähtsä om taa tuuperäst, et võrokõisi kultuur ei sünnü kongi muial ku Võromaal. Jah, Võromaalt kavvõmbalõ elämä lännu inemise saava kah võrokõisi kultuuri mano luvva, hoita ja edesi viiä, a kõgõ tuu läte om iks tansaman Võromaal.

Hoiami umma kultuuririkkust, niipallo ku mõistami. Seol-samal kultuuririkkusõ aastagal, a kimmähe ka edespite. Sise-mäne rikkus avitas hinnäst kõgõ häste tunda.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävää.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja:

Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja:

Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja:

Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja:

Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit,
kuimuudu egäpäävääello vaeldust lõüdä,
ja märgotas tuust, miä parasjago
süäme pääl.

Sõbõr repän

Näi ildaaigu unõn, et mul oll sõbõr repän, kiä lask hinnäst kõrva takast kõhvitsa, visaš kukõrpallõ ja oll ekämuudu mu seltskunnaga rahul. Mul ei olõs midägi säändse sõbra vasta. Arvada tiidvää kõik luudus-filme kaeja, et rebäse omma väega mängulidsõ ja targa, a näid koton pitä om peris keerolindõ.

Mul om olu mitmit lähkümpi kokkoputmiisi rebäsi-dega. Viil põimukuun karaš mu kilemajast üts esierälidselt pikki jalguga repän vällä, arvada käve hiiri otsman.

Nii 15 aasta iist näi rebäsit Londoni keskliinan kah õdagist prügükastõ ümbre tsiirutan. Inemiisi nä es pelgä.

Kõik muutus. Ka luudusõn ei olõ kõik inämb samamuudu nigu varrampa. Mõtsu jääs kõrrast veidembäs, eläjide jahimaa jääse väikumbas ja tuuperäst piät nimäki liinulõ

lähkümpä kolima. Mofovihu Võro grupin oll ildaaigu postitus tuu kotsilõ, et inemise ärku jätku määnestki söögikraami prügükasti mano, selle et repän käü söömän. Tuu perrä tulli rebäside vasta hõela kom-mõntaari. Võrokivin näi esi kah ütte rebäst midägi autidõ vaihõl nosiman.

Niisama nigu mi söödämi talvõl tsirkõ, võinu mi inämb huuli ja arvo saia mõtsaeläjist.

Inämbüs rebäsit, kedä lemmikeläjis peetas, omma peri karuseläjäfarmõst, kon näid väega loomuvastatsõlõ kasvatõdas. Suurõmb jago näist umma tõist eloaastakka ei näeki.

Õnnõs tetäs üle ilma kõrrast inämb kampaanjit ja seletüstüüd, et mõtsaeläjidega tulnu sündsämpä ümbre kävvü. Õks inämb karuseläjide farmõ lõpõtas tüü, selle et moettüütuse ei taha inämb näide toodan-gut tarvita. Seo and luutust, et maailm muutus noilõ kah parõmbas paigas, kinkal om illos ja kohhil kasuk.

Kes avitasi vannainemist

Mul om üts tutvva memm, kel vannust 91 aastat ja mõni kuu päälegi. Näie tedä üle pikä ao joulukuun. Tä oll joba rehekuu algusõn tarõn maaha sadanu. Ja nii halvastõ, et reieluu liuhka nihkõga katski.

Olle sis kutsutu kiirabi ja haigõmajja viidü, et luulõ nagla sisse panda niiviisi, et luuotsa kokko saassi ja är paranõsi. A memm es ollõv tuu lõikusõga nõun ja tuudi pääl le kümnepääväst haigõmajjan olõmist kodo tagasi. Jalg oll ilma määndsegi toestusõlda.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas
perekunnanimmi periolõmisõst
ja tähendüsest.

Visse

Nimel om 47 kandjat, tegünemise kotussit om kats, Võromaal ja Hiiumaal.

Vana-Koiola mõisa Mamastõ külän õkva Põlva küle all panti Wisse Vissekolgan ütele suurõlõ perrele. Tõsõlõ panti Wissow, ka nimel Vissov om kandjit, a küländ veidü.

Visse nimi esi om säääl häste vana. Ku aon tagasi minnä,

sõs 1744 ellivä Wissi Jaani Lillo, Wissi Jürry Lillo ja Wissi Michel. 1688 ellivä Wiße Marth, Jaak ja Petter. 1638 elli Wessa Michell, kinkal olli poja Lillo ja Anti. Mamastõst om lisanimi levinu Kiidjärvele, säääl ilmu seo 18. aastasaa alustusõn. Visse kotussõnime perrä panti Kiidjärvel priinimi Visk.

Prangli mõisa Vissi külä om viil vanõmb. 1601 kirutõdi ka tuud külänime Wisse. 1582 Wiesth. Kas nimi om säält Mamastõlõ levinü, tuust ei olõ midägi teedä. Küll om huvitav üte peremehe nimi 1601: Wis-senari Juri. Ku tä nüüd ei olõ *Visse-Naari Jüri, sõs paistus

mu meelest läbi õigeusu ristini-mi Vissarion (Висарион). Tuust omma vinne keelen lühenduse Vissa (Вйса) ja Vissarik (Висарик). Sõs olõssi meil edimält tegu hoobis mugandusõga *Vissä, midä naati kirutama Wisse.

Muiduki või Prangli Vissi külä olla saad hoobis vanõmbast, muinasaigsõst inemisenimest. Omma jo olu 13. aastasaa liivlane Vesithe ja saarlano Vesse.

Hiiumaal panti Wisse Vili-valla mõisan. Tuust om tulnu nii Visse ku Visso. Et hiidlanõ ütles viimäst nimme iks Vissu, sõs om põnnõv kotussõnimi

omma sugulasõ olõman.

Küsse memme käest, mille tä seokõrd opiga nõun es olõ. Tä ütelf, et ütspäiv tulõ üts ja tõõnõ päiv tõnõ arst ja tä ei tiia, kedä usku. Memm oll harinu tuuga, nigu vanastõ oll: haigõmajjan om inne üts tohtro, kes kõiki tohtõrdas.

Ma tennü vai esi jala taadõ tagomadsõ kipslongeti (ma olõ haigõmajjan õdõ olu ja noid kipse väega pallo tennü), a esites ei olõ mul kipsi tegemise matõrjaali ja tõsõs – kas ma tohe tuud ilma arsti kõrraldu-sõlda tetä.

Ja memm mugu vaivlõs edesi.

URMI AILI

Vissulaid Kärldä man meren. Minkast mõlõmba tulõva? Vana inemisenimi? Ariste om paknu sõnna viss 'kimmäs', nii nigu soomõ keele vissi, roodsi vissa ja saksa gewiß. Vissulaid või muiduki olla ka vissi vai vissu ku vaška perrä. Ja lõpus om olõman viil saksa Fisch 'kala' (roodsi keelen fisk) minkast võiva olla tulnu nii Hiiumaa ku Põlva nimi. Näütuses nii, et sõnast Fischer 'kalamiis' jäi maa-keelen perrä Visse.

Eestistamisest om hää teedä, et üts hiidlanõ Talfan võtsõgi Visse asõmalõ vahtsõ nime Vissolaid.

SAARÕ EVAR

Karula kihlkunna Ähijärve külä miis Värniku Alar.

RAHMANI JANI PILT

Ähijärve külä abimiis

RAHMANI JAN

Tuud ei juhtu peris egä päiv, et naabri kõlistas ao-lehte ja ei kaiba uma naabri pääle, a taht tedä hoobis kittä. Nii juhtu Ähijärve külä mehe Värniku Alariga, kelle naabri Saaroni Erika lehele üles and. Et ollõv väega abivalmis miis.

Ütel külmäl talvõhummogul sõidagi Karula käänüliidsid teid pite ja piä kinni Värniku Alari hoovi pääl. Alar om pinikesega mullõ vasta tulnu. Läämi külmä iist pakku, küüki tsäid juuma.

«Ma olõ lihtsä maavurle,» nafatas Värniku Alar. Tä om Tihemetsan mehhaanikus opnu, umal aol tüükuan massinameistre ammõtit pidäni, autojuht ja traktorist olnu. Tuust tüükua-aost om tä saatnu Umalõ Lehele nafajuttõ kah.

Vanõmbidõ traktoridõ ja tõisi massinidõ putitami nõ

omgi vast tuu, mink perrä Värniku Alarit kõgõ inämb teedäs. Tä ütles, et vinneaoliidsist massinist käü jõud üle. «Vanna tehnikat iks tunnõt. A vanalõ tehnikalõ ei saa inämb häid juppõ. Perrätegijit om Poolan ja Hiinan, a kvaliteet om nigu om,» seletäs tä.

Väiku maamajapidämise jaos kõgõ parõmbas massinas pidä Värniku Alar traktorit T-40. «Tä olf vinläsel universaaltraktor, taaga saat kõik är tetä.» Näütüses mõtsatüü jaos passis T-40 häste: ei piä üttegi suurt tiid sisse lõikama. «A mine suurõ traktoriga, andas sullõ ragomispilet, lõikat tii sisse ja muud ei saaki inämb lõigada, pilet joba täüs,» lõüd Alar.

Nii soovitaski tä noil, kel vanõmbast aost kas traktor vai auto alalõ omma ja noilõ viil kostki juppõ saa, tuud kümne küüdsega alalõ hoita. Ku parhilladsõ ao auto ei olõki reh-kendedü suurõmba läbisõidu jaos ku 300 000 kilomitret, sis

vana omma iks «miljonimassina». «Kunagi ütäl Antsla mehel olf Talbot. Tulf mu poolõ tuud togima. Küsse tä käest, et täl tüükotus olõman, rahha om, mille tä hindäle vahtsõmbat massinat ei kae. Miis kai mullõ otsa ja ütäl: seost käü mul mõistus üle, vahtsõst massinast piät rahakott üle käümä nakkama.»

Alari naanõ Albiina toimõndas mi jutujamisiõ aigu ummi toimõnduisi, vii tarõn sädistäville papagoidõlõ süvvä. Albiina om suur võrokeelidse vemmalvärsi avvustaja, pand vahel esiki mõnõ kirja ja postitas Mofovihun. Päält papagoidõ omma majapidämisen viil kana, suurõmbit kodoeläjit ei olõ. «Vanastõ olf seo talu katõlõ lehmäle paras. Tsia olli kah laudan, tuuaoni, ku tsiakatsk tulf. Muidu olõs saanu vast salamahu tsika edesi pitä, a põrsa hind lätõs nii üles, et toda es jõvva inämb osta. Lihtsämb om osta Poolast puul tsika,» seletäs Alar.

A huulmada maaelo-hätist hõhkas Alari olõkist rahulist miilt ja leplikkust. Liinan tä külh ellä es tahtnu. «Umaette olõminõ om tähtsä. Mõnikõrd nokitsõt midägi, loet vai raamatut,» seletäs tä.

Raamatidõ lugõminõ om kah üts Alari meelüstegemiisi. Tedä huvitasõ ulmõkirändüs ja aolujutu. Ku vahtsõl Eesti aol naas ilmuma sõa- ja vangimaja-juttõ, sis nuu lugi tä kõik läbi, niipallo ku kätte sai. Ja Uma Lehe jutuvõistlusõ jutukõsõ omma kah nuu, midä tä kimmäle lugõ. «Viimätsel aol piät kül prille nõna otsan hoitma,» nimmas Alar viil är.

A kuis om lugu tuu abivalmidusõga? «Ma olõ tan kõik aig tuu togija olnu, ku midägi vaia lätõ – kas mõnda massinat toki vai elektrijuhet kohegi panda vai tepslit saina. Säändse lihtsä asaga saat nakkama. Küläräervas om tuuga harinu, tiid, kellele kõlista,» võtt Värniku Alar jutu kokko.

NÕLVAKU KAIE PILT

Kass Nurri lõuse, et sügüsel muru pääl ringi juuskunu hiire omma hennest lumõ ala käckinü.

jo madalalt, õdag tulõ aigsõst ja pendre ega nurmõ pääl suurt medägi manu ei kasu. Hää, ku tuugi aiakraam äräki valmistus, mea üükülmi ja põuaga ellu jäi.

Olkõ talvõ tõsõ poolõga, kuis om, a taaga, mea jo enne joulõ pääle nakaas, olõmi kõik kätte saanu, mea taivaesäl sääntsel aol anda om, ja õks enämb ka, ku arvada võisõ.

Om ollu lumõ majakaardõni ja säänest külmä, et puust aisaiba ja pikä elu joosul pallu nannu majanuka paukva.

Arvada om, et viil tulõ kuu vai kats nii hangi ku külmä, aga tuu om külh kimmäs, et taivas lätõ no ega pääväga valgõbas ja päiv om jo põra raaskõsõ pikemb ku joulu aigu. Mis mi muud ooda ku keväjet ja suvvõ, et vällän jo medä tetä saat, et lumi sulas, tsirgu laulma ja lilli häitsemä nakasõ. Uutma olõmi alasi harinu, ja paremb, ku õks medägi hääd.

«Mu kevad algab peale jõulu juba,» om ammutõl aol kirutanu Marie Under. Ja ülnu luulõtusõ lõpun: «Vist elus kaunist ei olegi kui ootus».

Aig om tublistõ edesi län-nü, pallu om liinainemiisi, kel muud umma ei olõki ku korter suurõn majan, konh aknõst ennegi tõsõ maja paistusõ, aga kõik uutva mi lühküt lämmind ja valgõt aigu.

NÕLVAKU KAIE

Jaigi Juhani jutt

13. vahtsõaastakuu pääväl sai 125 aastakka kirämehe Jaigi Juhani sündümisest.

Jaigi krutskiliidsi Võromaa-tunnõtusõga juttõ ja kirämiist hinnästki mass iks vahepääl miilde tulõta. Tuuperäst avaldami tan timä jutu kuräst kuumehest.

Kuri kuumiis

Tuu olf õkva vastlapäävä pühapäävä õdagu tuul aastal, ku kuuli Kikukõstõ külä kaupmiis Siim Siip ja mu esä ja imä sõidi tedä matma. Meist kedägi kaupmiist matma es võeda, selle et olf arvada, et sinnä murd kokko nii hulga rahvast, et latsi varba sõkutas katski.

Õdagu tullf maja misugutsiid täüs. Mängsemi tarõn ja peräkõrd lätõsi vällä kah. Tuul üül ilm es lää külmembäs, olf säänesama lämmi talvõüü, nigu olf päivgi. Ja väega valgõ olf. Kuu olf õkva mi maja kotsil taivan ja olf nii valgõ-kõllanõ nigu vahtsõnõ lambikupli.

«Poisi, läämi riiga Tikutaja mäe pääle liugu laskma.» Tuud ütäl Turrluti poig Allekene, kink esä vidäsi egä talvõ pal-kõ. Ollimi tuu nõvvuga väega peri, selle et miä võisõ olla huvitavamb ku livvulaskminõ kuuvalgõl. Ku Turrluti poig Allekene rii vällä tõi, rutsimi kõik joosuga Tikutaja mäe pääle.

Üü olf nii valgõ, et olõ-õs midägi pelädä. Mitte kunagi innembi mi olõ-õs nännü nii valgõt üüd. Meist tulli lumõ pääle musta vafo. «Kaegõ, ku kõllanõ om täämbä kuu,» ütäl Sibra poig Pets.

Mi kõik naksimi kuud vahtma. Tuu olf tõtõstõ väega kõllanõ ja suur ratas olf timä ümbre.

«Kuu om õkva nigu Lõguski poig Viidi sõs, ku tä jäi kõllatõp-põ,» ütäl Mesipaku poig Maks, kedä vahel kutsuti ka Kopsus.

«Kuu käü üüse taivast piten ja süü taivatähti. Kaegõ esi, kas ti näeti kuu lähkül mõnt tähte? Olõ-õi. Kaegõ, parhilla kuu kõtt om täüs nigu lambal. Nüüt tä kõtt jääs haigõs, süük lää-äi inämb sisse ja tä jääs järjest kõhnõmbas, nika ku jääs hoobis haigõs ja kaos mõnõs üüs är. Ku saa terves, sõs tulõ tä jälki vällä ja nakkas süümä taivatähti.»

Nii selef Aabasõ poig Jossu. A tä olf meile alasi võlssnu, nii et kiäki tedä inämb es usu.

«Är sa puistaku meile purru silmä! Kuu ei süü midägi ja kuul olõki ei kõttu, õnnõ pää om. Ja kuu om taiva külën kinni, tä ei saa kedägi takan ajja. Kuu juusk nigu raudtiirong rüüpit pite, kõrvalõ minnä saa-ai.» Nii selef Sibra poig Pets.

«Ku kuu juusk nigu rong rüüpit pite, sõs piät kuu ka vilistämä ja tossu vällä ajama... Sääl om su jutt,» ütäl Aabasõ Jossu.

«Vast kuu vilistäs kah, a kas mi sõs tuud kuulõ. Ja tossu mi ei näe, ku tä vahel ajagi,» vaiõl vasta Sibra poig.

«Vilistämist ei kuulõ, tossu ei näe – üttele, misjaos sa sõs tan maailman elät?» ütäl Aabasõ Jossu.

«Ti ei tiia kuust kumbki midägi,» ütäl Turrluti Allekene. «Kuu om üte är nõiudu mehe pää, kiä piät taivan ümbre käümä. Kaegõ, ti näeti, et täl omma silmä ja tä om näost plass. Ku tuu miis viil elli maa pääl, sõs olf tä nimi Kusta, a ku pää panti taiva külge, sõs jäi nimest perrä õnnõ Ku. Tuu omgi tuu kuu. Ja nüüt nakkami liugu laskma. Muidu kuu tulõ ja tege teile viil hirmu, ku ti tan vahiti, silmä punnin.»

«Sa, Turrluti Allekene, olõ Aabasõ poisi man opnu võlsmist. Kuu ei tulõ taivast mitte kunagi maaha. Mis täl säääl üllen vika olla?»

«Ja ku tulõgi, mis tä meile tetä saa? Mi veerüdä tä mäest alla.» «Sa veerütät kuu alla? Kas arvat, et jõvvat? Kuu om nii suur nigu maja.»

«Heeh,» naarsõ Mesipaku Maks helle helüga. «Ku kuu olõs suur nigu maja, sõs tä külh säääl õhun es püsünü, a sadanu alla. Kõgõ õigõmb om, et kuu om häste ohkukõsõst paprõst, tuuperäst tä püsüski õhun ilma alla sadamalda.»

«Tuu ei putu asja, ku suur tä om vii minkast tett. A ma üttele, et ku ti tan punnitat silmi, sõs kuul om maa pääl küländ abimihi, kedä tä saat teile hirmu tegemä. Kiä tulõ rii pääle, ma sõida alla?»

Sõs lõppi kuujutt. Istimi rii pääle ja sõidimi hirsatõn mäest alla. Rii ülesvidämine lätõs ka suurõ lusti ja rõõmuga ja varsti pidi mäest alla minemä vahtsõnõ liug.

«Ah ti sindri, krandsi ja maida, kas ti saati kodo, mis! Mis ti tan röögit, mis! Kas saati kodo, mis!»

Tõõsõl puul mäke juusk mi poolõ must kogo, suur saivas käen. «Kuumiis, kuumiis... Kuumiis tulõ!»

Tikutaja mäe pääle saimi ruttu, a viil rutõmb saimi tagasi. Reke es läpe kiäki üten võtta, egäüts tahtsõ pääsedä kura kuumehe küüdsist. Varsti jõvvimi külä vaihõlõ ja egäüts kattõ umma tarrõ. Viil unõngi käve kuri kuumiis kõiki kiusaman.

A tõõsõl pääväl saimi kuulda, et tuu es olõ määnegi kuumiis, a vana Petlus Kuska, kiä käve Kõõlu Kaarli hainakuha man üüsisst jänessit hiilmän. Mi uma rüükmisega ollimi hirmutanu timä poolõ tulõva jänesse poolõ tii päält tagasi. Tuu pääle tä sai vihatsõs ja ai meid kodo.

Meil olf hää miil, et jänes ello jäi.

JAIGI JUHAN

Jutu pand võro kiilde Fastrõ Mariko

Kuritüü ja karistus

LEINUSÕ ARVO

Et targas saia, tulõ pih-ta naada joba maast madalast. Tulõ oppi kül elutarkust, kül koolitar-kust ja vahel eski vigu-rit. Kukki vanarahvas kõnõlas, et peris targas ei saa kiäki: opi nii palfu, ku tahat, midägi jääs iks puudu.

Umma koolitiid alusti Harglõ koolin minevä aastasaa kesk-paigan, täpsemält 1951. aastagal. Et kuuli oll' pia viis kilomiitrit minnä, sis vanaimä arvas, et võisi viil aas-takõsõ lisna aigu võtta.

Et tsipa kossu ja kassu. Es käü tuul aol koolibussõ ega muidu riistapuid – iks jalaga sinnä ja tagasi. Oll' hää, ku vaihõpääil sai mõnõ külämihe vankri-perä pääle. Önnõs poolõ tii päält tull' tõisi latsi kah seltsi.

Keset küllä, õkva poodi vastan üle tii oll' liivahaud. Koolist tullõn sai sääil tõisi poiskõisiga korgõst pervest alla hüpeldüs ja talvõ kooli-koti pääl liugu lastus.

Ma kül väiga koir poiskõ-nõ es olõ, a nukansaismisõga tull' joba edimädsel kooli-pääväl tutvust tetä. Välän oll' illus ilm. Vahetunni aigu tull' joosuga trepist alla, a vällä es jõvvaki. Trepil pääl tull' vasta direktri, küsse nimme ja ütël, et kellä tirisemiseni piät ma nukansaisma. Juuskmisõ jaos

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ollõv kihälise kasvatusõ tunn.

Alumadsõ kõrra pääl olli spordisaal, söögitarõ, rõiva-ruum ja oppajidõ tarõ. Tõsõ kõrra pääl olli klassitarõ ja suur saal, kon latsõ vahetunni aigu tsõõripiten jalutiva. Latsil pidi silmä pääl kõrrapidäjä oppaja.

Klassi olli liitklassi (I–III ja II–IV). Ruumin oll' kats pingi-rivvi – üts aknõpoolinõ ja tõnõ sainapoolinõ. Egän pingin oll' kats kotust ja klappistmõ. Ku oppaja klassi tull', oll' klõbinat ku palfu.

Koskil viiendän-kuvvõndan klassin tull' meile vahtsõnõ opil-anõ – pikki palmikitõga tütrik. Nimmami timä siinkotsil An-nelis. Oll' tõnõ peris armsa olõ-misõga. Midä aig edesi, toda inämb nakaš tä mullõ miildü-mä. Oll' vaia tuust märku anda.

A kuismuudu? Minnä manu ja üldä, et sa miidüt mullõ? Ei, ei! Nii ei kõlba.

Aig lätš edesi. Ütel külmäl talvõpääväl oll' Anneli kõrra-pidäjä. Kõik latsõ lätši saali ja-lutama, inne kõrrapidäjä võisõ klassi jäiä. Ma tull' tassakõistõ klassi tagasi. Anneli lämmist hinnäst nukansaisva ahu kõr-val. Lätši kah ahu manu. Anne-li kül ütël, et ma ei vöi klassin olla, a ma es tii tuud kuulmagi.

Ütekõrraga lätš klassiuss aigapiten vallahõ ja ussõ pääle ilmu kõrrapidäjä oppaja. Önnõs mitte mi uma. Ussõ vallahõ-minekit näkk Anneli kah ja li-bisf hinnäst ahu ja sainavaihõ-lõ, et meid es nättü katõkõisi.

Oppaja küsse mu käest, kas ma olõ kõrrapidäjä. Ma es saa sõnnagi suust, a oppaja arvas,

et nii omgi, ja lätš mi-nemä. Ku Anneli oll' hinnäst ahu taadõ käk-nü, astsõ ma sinnä kitsä vaihõ ette ja es lasõ tedä säält vällä. Pääle kellä oodi viil veidü. Arvssi, et ega oppaja kõrraga ei tulõ, a seokõrd oll' õkva vastapiten.

Tekse paar kipõt sam-mu ja olligi uma pingi man. Mu pink oll' saina-puulsõn rivin viimäne. Anneli uma aknõpuul-sõn rian edimäne. Tä olõs pidänu minemä hoobis klassi tõistõ otsa. Oppaja näten es julgu tä tuud tetä. Tuu olõs õkva kūsünü, mille tä ei olõ

uma kotussõ pääl. Ja nii tä jäi-gi ahu taadõ paossihe terves tunnis.

Kõrraga sai selges oppaja rututamine kah – täl oll' plaa-nin tetä tunnikontroll. Ku tüü kokku kofati, es olõ sääil muiduki Anneli umma. Kõik imehti, kohe tä kül kattõ.

Põhjüst tiidse inne ma. Süä pupõrd seen ja tundsõ hinnäst halvastõ. Sõprus oll' tüküs aos nigu peoga pühit. A seo es olõ viil kõik. Kuikimuudu tull' asi iks vällä ja minnu kut-suti direktri manu. Sai päivi-kuhe suurõ verevä märkusõ ja pidi nätäl aigu egä päiv pääle kuuli tunn aigu nukansais-ma. Tetti selges, et tütrikkõ ei tohe kiusatõ.

A kas iks sai selges? Tuu kotusõ pääl om aolugu vaiki.

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst

Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Pääpruuv

Oll' tõõsõ veerändi lõpp ja tulõ-man kooli nääripido. Tollõn väikun koolin oll' võimalik kõik latsõ lava pääle panda.

Pääle viimäst tunni ütël oppaja: «Ärke ti är minke, meil tulõ täämbä pääpruuv.» Tä ütël viil, et käü kõrras är, ja astõ klassiussõst vällä.

Latsõ, kelle kotsilõ muidu üteldi, et nä ei püsü pudõlingi, istsõva pinken nigu vanaine-mise. Nä olliva imelikult vak-ka. Peräkõrd küsse üts väiku tütarlats, midä tuu pääpruuv tähendäs. Klass oll' vakka. Önnõ üts nõnatark poiskõnõ ütël, et tuu võetas suurõ jämme nõglaga pää seest. Küsüjä hiitü

ja naas ikma. Timä perrä naas timä pinginaabri kah ikma. Pia iksõ terve klass. Nuutsatuisi sekkä kostu kinnitside nõnnu lurrin.

Oppaja tull' tagasi ja küsse, mis juhtu. Tütärlats selet: «Mi pelgämi kõik pääpruuvi.»

Oppaja: «Tan ei olõ midägi pelädä, kava kokkosäädjä taht-va teedä, kas teil omma laulu-luulõtusõ selge. Ti piät nuu ilosalõ ette kandma. Proovimi inne tõisi ette minekit, kuis teil vällä tulõ.»

Pääpruuv tull' häste vällä ja pääle tõist lugõmist olli latsi helü selge ja rõõmsa. Pikkä ja jämmet nõkla es tulõ inämb kellelegi miilde.

TOSSU TILDA

Panõ Laks kah kirja!

Nõukaoo koolilatsil oll' tsipa-kõsõ tõõnõ elo ku põraaigo. Edimält, nä pidivä suurõlt jaolt esi kuuli ja kodo saama, va-nõmba es olõ näide taksojuhi. Tulõ õigõs võtta, et bussi sõit-sõva tihtsäle nii maakotussin ku liinan ja autit kõigil es olõki.

Tõõsõs oll' näil vaia esi klassin ja koolin kõrda pitä ja puhtust hoita. Kõrda peeti kõrra perrä, nädäli kaupa. Nä-däli lõpun pääle koolipäivä pidi kõrrapidäjä esiki klassi põr-mandu puhtas mõskma.

Päält tuu kaiva vanõmba koolilatsõ mõnõl aol üle noorõm-bidõ klassõ päänupi, et kimmäs tetä, ega sinnä ei olõ essünü ja elämä kolinu tingu ni täi nink et kõigil olõs hindä kamm ütēn ja pioneerikaalarätt kaalan.

Ütekõrdsit paprit kassi pühk-mises sõs es olõ. Inne süüki tull' kassi mõskõ ja pühkmise jaos pidi hindä käterätt ütēn olõma.

Kas tuust kõgõst alasi kinni peeti, oll' esiasi, a jaoperrä õks, päämiselt sõs, ku vällästpuult kuuli ülekaejit oodõti. Paprõ pääle märgiti kõik tikõlasõ ala-si üles.

No vot ja sõs ütēn koolin kats vanõmba klassi jorssi, Kau-ri ja Aivar, lätšiki noorõmbid etteantul aol üle kaema. Tõisi kontrolminõ miildü näile õnnõ tuuperäst, et sõs sai mõnõst hindä tunnist pausi panda. Pääle ülekaemist, ku rāpaku kirjan, oll' üts julgõmb poiskõ-nõ hindäette, a õks nii kõvva, et terve klass kuuldsõ, pingin kõbisenu, et mille oppajit üle ei kaia. Aivar, julgõ jorss, umma-kõrda kūsünü selge helüga üle klassi: «Kuulmeisteri, kas teil om käterätt ütēn?»

Oppaja ollõv vaiki ollu, aknõ

KÜRSA ERE

Latsilõ

Vastus saada
üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus:
PEDÄJÄKUKK.

Avvohinna saa
PIHLAPUU HELENA (13)
Võrolt.

Neo' omma' tegeläse' ütest multikast. Kae' pilti ja otsusta', kas lausõ' om õigõ vai võlss. Mitu õigõt ja mitu võlssi vastust sait?

PILDI TSEHKEND SAARÕ HILDA MARIN (9).

- Pildi pääl om neli värvilist tegeläst.
- Kolm värvilist tegeläst mõtlõsõ' katõst tegeläsest.
- Tütärlatsõl om pään verrev lips.
- Tütärlatsõ silmä' omma' tõnõ tõistmuudu.
- Tütärlatsõ kleidi pääl omma' paiga'.
- Tütärlatsõl omma' kõlladsõ' kangä'.
- Ütel tegeläsel om narrimüts.

- Narrimütsuga tegeläsel omma' kõlladsõ' kindä'.
- Narrimütsuga tegeläsel omma' verevä' pösõ'.
- Üts tegeläne om hõõrik ja hall.
- Palli muudu tegeläsel omma' ilosa' kõrva'.
- Palli muudu tegeläne om suurõmb ku tõsõ'.
- Jānes om roosat ja kõllast värvi.
- Jānesel omma' kõlladsõ' hamba'.

Muda Mari pajatus

Tüüsaaisak

Ma kuuli raadiost, et kuul-meistri nakkasõ streikmä. Kõik tähtsä inemise kõnõlõsõ, et oppaja võiva kotoh olla, a lat-sõ piät saama tüüsaaisagu aigu kah koolimajah oppi. No ku kõik koristaja ja remondimehe kah tunni saata, sõs iks suurõh koolih egä klassi mano oppaja kotussõtäütjät ei jakku. Ja kas majahoitja mõist rehkendämist opada vai latsiga ümbre kävvü?

Pallõ kõnõldas tuust kah, et ku kuulmeisteri streik, sõs tälle

palka massa tohe-i. Periselt käü meil jo sügüesest saadik üts suu-rõmbat sorti streik. Osa riigi-kogo liikmit tegevä kah tüü-saaisakut. Ei tüütä esi ja lasõ-i tõisil kah tüüd tetä. A näile mastas tuu iist palka edesi. Ja Eesti inemise ei tii tuust vällä-gi. A ku oppaja tahtva streiki, sõs nakkasõ kõik näpoga näü-tämä, et mille nä latsi pääle ei mõtlõ. A oppaja saa latsi õnnõ sõs häste opada, ku tä esi hin-näst häste tund.

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

6 kuud – 9 €, 12 kuud – 18 €,

e-arvõ püsümassuleping 1 € kuun.

Telli saa:

tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.